

bangen dagen

Gerda van Eysden

fo

BANGE DAGEN

BANGE DAGEN

door

GERDA VAN EYSDEN

Geïllustreerd door C. S. T. M. Leeftang-Oudenaarden

Vierde druk

W. D. MEINEMA N.V. - DELFT

Henk de Bruin was alleen in de kamer. Met een zucht stopte hij zijn schrift in de schooltas. Zo, hij had weer twee sommen gemaakt. Nu ging hij eerst maar het olielampje vullen, want het was al vroeg donker vandaag. Moeder zou ook wel gauw thuiskomen. Wacht, hij zou papier en hout voor het noedkacheltje klaarleggen, dan hoefde moeder het alleen maar aan te steken.

In zijn dikke trui met daarover de oude winterjas stond Henk even later in de kleine keuken. Voorzichtig maakte hij de randen van een jampotje goed schoon, deed er water in, nam toen de oliefles en goot bedachtzaam een klein beetje olie op het water. Zo, nu nog een nieuw pitje maken. Handig sneed hij een stukje katoenen draad van de gereedliggende bol en haalde het draadje door een dun stukje blik. Toen drenkte hij de draad in de olie en legde dit drijvertje van blik en draad boven in het glas. Nu de kachel . . . Speurend keek hij rond, maar behalve een paar oude kranten en een stukje pakpapier kon hij niets brandbaars ontdekken. Wacht, hij zou even op het balkonnetje gaan kijken. Op het balkon was echter ook niets meer te zien, maar aan de overkant hoorde hij timmeren. Daar hadden ze dus nog hout. Hoe kwamen ze er aan? Hij boog zich ver voorover en tuurde scherp over de tuintjes naar de huizen aan de overzijde. Oh! die man dat was agent Bakker en die . . . ja, die haalde de planken van de balkonleuning weg. Als een agent dat deed, dan mocht het vast wel; hij deed het ook. Wat zou moeder straks verrast zijn dat er vuur was als ze moe
:n koud thuis kwam.

Haastig dook Henk in de aanrechtkastjes en zocht naar de hamer en de nijptang. In een oogwenk was hij weer buiten en begon de planken los te wrikken.

Wacht, hij zou de planken om en om weghalen, dan bleef de leuning toch nog stevig en had moeder voor- eerst wel genoeg hout.

Met stevige slagen kreeg de jongen een zestal planken los. Nu moesten ze nog gehakt worden, ze waren veel te groot voor het kachelkje. Hij sleepte alles naar binnen en begon ijverig te hakken.

Weldra had hij een mooi stapeltje kachelhoutjes klaar liggen. Maar nu sloeg hij zich op zijn duim. Oei, wat deed dat zeer! Hij bloedde lelijk ook, die bijl was scherp. Gehaast bond hij er stijf zijn halfvuile zakdoek omheen, verband wist hij zo gauw niet te vinden. Hij stak het oliepitje aan en ging naar de kamer, een deel van de houtvoorraad meenemend.

Hij was er maar net toen hij de brievenbus hoorde klep- peren. Ha, daar was Mies met Joke. Gelukkig, hij was altijd blij als hij zijn zusje en het kleine broertje — waar ze beiden zo dol op waren — weer terug zag. Ze waren de hele dag weggeweest. De vrouw van hun huis- dokter had gezorgd dat ze drie keer per week een hele dag in het weeshuis mochten komen. Daar konden ze dan 's middags meeën en de hele dag in de warme speelzaal zijn.

Dat was beter dan hier in de kou thuis! Hij zelf was er ook wel graag heen gegaan, want hij had altijd honger, maar hij was te groot, al twaalf. Er mochten alleen een paar kleine kinderen komen eten. Ze hadden zelf weesjes genoeg om voor te zorgen.

Mies en Joke kwamen langzaam naar boven klauteren. Joke liep moeilijk. Het was een zwak kereltje van vijf jaar met grote helblauwe ogen en mooie blonde krulle- tjes. Iedereen was altijd dol op de kleine bengel en alle

kinderen speelden graag met hem, hoewel hij door zijn ene ongelukkige voetje nooit hard kon lopen en altijd kalmpjes en voorzichtig moest doen.

Mies was acht jaar en een klein schuw meisje, dat het vreselijk vond naar het weeshuis te gaan tussen al die vreemde kinderen. Maar die toch trouw iedere keer met Joke meeging en hem met alles hielp.

Mies was niet altijd zo schuw geweest. Ze was het geworden nadat vader was weggehaald. Dat was een vreselijke dag geweest, nu al een jaar geleden.

Vader had allerlei werk gedaan tegen de vijand . . . en toen op een avond waren er plotseling vier Duitse soldaten gekomen met een auto. Ze waren binnen gestormd en hadden vader gegrepen; hij moest meteen mee gaan. Toen was het dat vader zijn grote hand op Henks hoofd had gelegd en gezegd had: „Wees flink, mijn jongen. Zorg jij voortaan voor moeder en de kleintjes. Huil niet, eens vieren we samen weer het paasfeest!” . . .

O, hij wist het nog best allemaal, hoe bleek moeder was geweest en hoe wanhopig Mies had gehuild omdat vader er nu niet zou zijn met Pasen. Ja, het was net drie dagen vóór Pasen gebeurd; Joke wist er gelukkig niet veel van, die sliep al. Vader had hem even een kus mogen geven voor hij weggevoerd werd.

Heel wit en stil had moeder achter de tafel gezeten en na het eten had ze hem — Henk — de bijbel toegeschoven. „Nu mag jij voortaan lezen, mijn jongen,” had ze zachtjes gezegd.

Kort daarna hadden ze die vreselijke brief gehad, waarin stond dat vader doodgeschoten was. Toen had hij niet meer willen lezen. Waarom had God zoiets toegelaten? Hun eigen lieve vader, die altijd voor iedereen zo goed was, waarom hadden ze hem doodgeschoten?

Moeder had met hem gepraat en uitgelegd dat vader een held was, dat hij andere mensen gered had met gevaar voor zijn eigen leven. Ze had ook gezegd, dat Henk geen wrok moest hebben tegen de Duitsers. Hij moest hun vergeven en voor ze bidden.

Nu, dat laatste kon hij niet, hoor.

Eerst al niet om vader, maar later nog veel minder. Hij had immers zelf gehoord dat ze heel Holland zouden uithongeren. Moeder ging haast iedere dag op voedsel uit en Mies en Joke, Joke vooral, zouden dood gaan als ze niet meer mochten eten in het weeshuis.

„Henk, wat sta je toch raar te dromen,” zei Mies en trok aan zijn arm. „Kijk eens hoe laat het al is en moeder is er nog niet. Waar zou ze toch blijven?”

Verschrikt keek Henk om. Joke zat in een diepe stoel met een deken over zijn beentjes en z'n bruine beer op schoot. Daar had Mies voor gezorgd. Maar Miesje zelf stond door en door verkleumd voor hem.

„Ach jij kleine krummel,” zei hij vriendelijk. „Kom ik zal jou ook eens lekker warm instoppen en moeder zal heus zo wel komen hoor.”

Hij haalde een andere deken van zijn bed en rolde Mies daar lekker in en zette haar toen in de andere diepe stoel. Dan zei hij op vrolijke toon: „Zullen we elkaar raadseltjes opgeven?”

„Ja, ja,” juichte Joke. „Waar groeien dit voorjaar de tulpen?”

Henk lachte. „In de aarde denk ik,” zei hij.

„Mis, mis, lekker mis . . . Nog eens weer raden,” bedong de kleine jongen. „Nu, waar groeien dit jaar de tulpen?”

Gespannen keek hij naar zijn grote broer, maar die kon het antwoord blijkbaar niet vinden en toen riep Joke vrolijk: „In onze buik, want we hebben allemaal tulpe-

bollen gegeten, hè Mies, dat heeft de weesmoeder zelf gezegd . . .”

Geschrokken keek Henk zijn zusje aan en vroeg: „Is het echt waar?”

„Ja,” knikte ze. „Er was vandaag niets anders, maar het smaakte wel lekker hoor en we hebben er een heleboel van gehad.”

Op dit moment kwam moeder binnen, kuste de kinderen en ging meteen zitten. Ze trok haar schoenen uit.

„Bent u ver geweest, moe?”

„Ja, een heel eind achter Purmerend, maar er was nergens iets te krijgen. De wegen zijn zwart van de mensen die allemaal voedsel gaan halen. Ik heb alleen een paar suikerbieten en dit . . .”

Ze haalde een pakje uit haar jaszak en maakte het open. Er lagen drie boterhammen in. De ogen van de drie kinderen schitterden. Drie echte boterhammen! Die hadden ze al in zo lang niet gehad . . . En wat een heerlijk wit brood. Er lag ook nog wat tussen.

„We zullen ze gauw verdelen,” vond moeder en gaf elk van de kinderen er één, maar Henk keek naar het lege papier en zei: „Nee, u ook, moe. Deelt u dan met mij.”

„Ik heb gegeten op de boerderij waar ik deze kreeg,” zei moeder.

„Dat geeft niet. U hebt zover gelopen, wij delen sámen, anders eet ik er ook niet van,” vond Henk. Hij brak de boterham in twee helften en gaf zijn moeder een stuk.

„Er zit kaas tussen, lekker . . .” riepen de kleintjes en een klein blosje kwam op de witte gezichtjes.

„Zal ik nu de kachel aanmaken, moeder?” vroeg Henk.

„We hebben op u gewacht.”

„Er is geen hout meer, jongen,” antwoordde moeder.

„O jawel hoor, ik heb een hele hoop voor u gehakt,” zei Henk trots en blij en wees op de stapel in de kolenbak. Verrast keek moeder op.

„Hè, dat is heerlijk, waar heb je dat vandaan, jongen?”

Lachend vertelde Henk hoe hij de planken van het balkonnetje gedeeltelijk gesloopt had.

Moeders gezicht betrok. „Dat mag eigenlijk niet jongen, dit huis is niet van ons . . .”

„Nee moeder, maar als de oorlog voorbij is kunnen we weer nieuwe planken kopen en dan maak ik het echt weer netjes,” beloofde Henk gauw.

Nu de kleine kachel brandde, werd de kamer al gauw behaaglijker, maar het beetje opgewarmde waterpap en de resten suikerbiet van gisteren waren toch niet voldoende om moeder en de kinderen te voeden. Moeders

gezicht stond dan ook strak en zorgelijk toen ze na het karige maal met de kinderen dankte. Zij bracht de beide jongste kinderen naar bed en kwam terug in de huiskamer bij Henk.

„Jongen,” zei ze moeilijk, „vandaag heb ik iemand gesproken, die morgen naar Friesland gaat; hij weet daar een goed boerengezin dat onze kleine Mies wil opnemen en verzorgen tot het eind van de oorlog. Ik heb er nog niets van verteld omdat ik er eerst met jou over wilde praten, maar eigenlijk vind ik dat we het moeten doen. Dan heeft tenminste één van ons genoeg te eten.”

„Ja,” vond Henk, „ik begrijp het wel moeder, maar het is naar dat er weer eentje uit ons kringetje weg gaat, misschien wel voor heel lang. En als ze nu eens niet kan wennen? Of als de mensen niet goed voor haar zijn?” Moeder moest even slikken voor ze antwoordde.

„Mies moet wennen, anders gaat ze dood van de honger. Ik zal haar morgenvroeg naar de vrachtwagen brengen en als ze weg is moeten we ook voor Joke gaan zorgen. Zo kan het niet langer. Kom,” moeizaam stond ze op uit de stoel, „we zullen een en ander voor haar inpakken.”

Daags daarna bracht moeder Miesje weg naar de kaas-

koopman, die beloofd had het kleine meisje naar Drachten te brengen. Moeder had Miesje een stevige kartonnen kaart met haar naam en adres om de hals gehangen. Ook het adres van de familie waar ze naar toe ging stond er op geschreven en verder nog de naam van een neef van vader, Ds. Heringa in Stiens.

„Die dominee kent jou wel niet,” zei moeder, „maar ik weet zeker dat, als je ooit hulp nodig hebt, je bij hem goed ontvangen zult worden. Hij was vroeger met vader op school en ze waren grote vrienden. Maar Stiens is nog een heel eind bij Drachten vandaan hoor, het ligt boven Leeuwarden.”

Miesje had maar geknikt. Ze kon niet veel zeggen. Ze vond het o zo eng bij moeder en de broertjes weg te moeten gaan. Zachtjes snikkend liep ze aan moeders hand naar de Lijnbaansgracht waar de man, die haar mee zou nemen op haar wachtte.

„Zodra de oorlog voorbij is komen we je halen Miesje,” zei moeder. „Nu moet je een flink, dapper meisje zijn en goed eten, zodat je sterk wordt hoor! En trouw bidden tot de Heer. Je weet toch

dat die over je waken zal, altijd?”

Moeder kuste de kleine meid en dankte de kaashandelaar nog eens dat hij Mies mee wilde nemen.

Toen reed de vrachtauto weg en moeder ging heel alleen naar huis.

Al een paar dagen later kwam de kaashandelaar vertellen dat Miesje goed was aangekomen in Drachten en hij bracht een pakje mee van de pleegouders van het meisje voor moeder en de jongens. Wat waren ze blij en dankbaar te horen dat hun Miesje nu tenminste alle dagen goed te eten zou krijgen en dat de boerin zo aardig was tegen haar. Het was een pak van moeders hart.

Henk was al vele maanden lang maar twee dagen per week naar school geweest. Er was niet voldoende brandstof om een hele week te stoken. Sedert kort was de school nu helemaal gesloten en ging Henk voortaan op eten uit. Samen met zijn moeder had hij van de overige planken van het balkonnetje een soort kistje getimmerd en daar de wielen van een oude kinderwagen onder gezet. Het was erg moeilijk geweest, maar met behulp van een vriendelijke buurman hadden ze het toch voor elkaar gekregen. Nu kon Henk dat karretje meenemen als hij op eten uitging. Hij bracht echter steeds minder meer naar huis en op een sombere dag begin februari kwam hij zonder iets terug.

Thuis zat moeder in de donkere kamer met Joke op schoot op hem te wachten. Toen ze haar oudste hoorde stond moeder haastig op en legde Joke in het grote ledikant in de achterkamer.

„Ik heb niets moeder,” mompelde Henk bedroefd en ging moedeloos aan tafel zitten. „Helemaal niets van-

daag." Hij snikte opeens. Moeder liet hem uithuilen en legde toen troostend haar hand op zijn schouder. „Je kunt het niet helpen, mijn jongen. Er is niet meer, tenminste hier niet . . . maar we zullen weggaan.”

Met een ruk hief Henk zijn hoofd op. „Weggaan? Waarheen?”

„Naar Friesland,” zei moeder, „naar Stiens. Vaders vriend zal ons wel willen helpen. Hier komen we om van de honger, want Joke mag ook niet meer in het weeshuis komen. Ze stuurden me vanochtend met hem terug naar huis. Er was niets meer, zei de weesmoeder.”

„Maar wat heeft Joke dan gegeten moeder?”

„De soep van de centrale keuken,” zei moeder, „en ik had wat schillen gekregen van hiernaast, die heb ik gekookt. Hij slaapt nu, maar hij heeft de hele middag gehuild van de honger. Zo kan het niet langer.”

„Hoe wou u in Friesland komen, moeder? Er rijden geen treinen meer en Joke zal niet kunnen lopen.”

„We nemen het kleine karretje. Daar leggen we kussens en dekens in en trekken dat voort,” besliste moeder.

„En we gaan meteen morgen al, heel vroeg. Als jij nu voor het laatst de noodkachel flink kunt opstoken, dan zal ik onze laatste twee suikerbieten koken, dan hebben we die als prakje voor we weggaan.”

Henk knikte. „Goed, is er nog hout?”

„Nee, maar sla de deurtjes van het aanrecht maar stuk. We moeten toch eten.”

Even later brandde in het kleine noodkacheltje een vrolijk vuurtje. De suikerbieten, in kleine stukjes gesneden, stonden te koken. Moeder keek het hele karretje zorgvuldig na, sloeg hier en daar een spijker wat steviger vast. Toen legde ze onderin op de bodem een paar foto's van vader, de bijbel, en een paar papieren. Daarop kwamen de beide kussens uit de grote stoel en voor ieder een stel ondergoed.

Het werd heel laat voor ze naar bed gingen, want moe-

der en Henk ruimden de kamers keurig op, sloten de kasten af en zaten bij het nu warme kachelkje nog een poosje te praten. Moeder had ook een paar mooie lakens en een tafelkleed uit de kast gepakt. Die wilde ze onderweg ruilen voor voedsel, want ze begreep wel dat ze op dat beetje suikerbiet niet ver konden lopen.

Toen de nabije torenklok vier uur sloeg stond moeder op, maakte de kachel nog aan en riep Henk.

Even later kwam ze met Joke in de al warme kamer. „Ha, lekker,” riep de kleine jongen en liep meteen naar het vuur om zijn handen te warmen.

Moeder en beide kinderen aten ieder een flink bordje vol suikerbiet en de rest schepte moeder in een pannetje om mee te nemen voor onderweg.

Toen vouwden zij hun handen en sloten hun ogen. Moeder bad vóór ze vertrokken. Ze smeekte God of die hen leiden en beschermen wou op de moeilijke tocht. Henk boog het hoofd. Hij begreep niet hoe moeder maar steeds weer bidden kon. Hij was alleen maar boos en verdrietig over al het onrecht dat gebeurde. Hij kon niet zijn zoals moeder.

Toen vulde moeder twee flessen met water en Henk droeg het karretje naar beneden. Moeder volgde beladen met dekens.

Even later zat Joke stevig ingepakt in het wagentje. Moeder droeg de grote tas met het goed om te ruilen en Henk trok de wagen. Het was nog donker en heel koud, maar toch waren er al veel mensen op straat, die zich repten Amsterdam uit te komen om zo vroeg mogelijk bij de boeren te komen waar ze misschien wel eten zouden krijgen. Moeder had het huis goed afgesloten en daar gingen ze, dicht naast elkaar, op weg.

„Gaan we over de Afsluitdijk, moeder?” vroeg Henk. „Nee jongen, daar wordt zoveel geschoten en ik ben ook bang dat het er veel te koud is voor Joke. We gaan binnendoor, over Hilversum.”

Zolang ze door Amsterdam liepen schoten ze vlug op. Joke was in slaap gevallen en lag heerlijk warm ingepakt in de kist. Moeder en Henk konden vlug vooruit komen nu ze pas wat te eten hadden gehad en het wagentje over het asfalt van de straten vlug voortgleed. Maar buiten Amsterdam voelden ze de scherpe, koude wind door hun kleren heendringen en moeder bukte zich om Joke beter in te stoppen. Moeizaam liepen ze voort over de brede verkeersweg tot bij de Diemerbrug, daar hielden ze even halt.

„Luister,” zei moeder, „ik ben toch bang, dat als het eenmaal licht is, we onderweg vaak beschoten zullen worden. Laten we de weg over Weesp maar nemen, die is wel wat langer, maar veel meer beschermt tegen de wind. Daar staan ook boerderijen. Misschien kunnen we daar wel iets van eten of drinken krijgen.”

Ze sukkelden voort. Soms floot Henk een deuntje om er de moed in te houden, want het karretje leek steeds zwaarder te worden.

Pas tegen de middag zagen ze in de verte een toren. „Dat is Hilversum,” zei moeder moeilijk. „O, nu hebben we pas een heel klein stukje van de weg afgelegd en ik ben al zo moe.”

Ineens zakte ze in elkaar en gleed tegen de berm aan waar ze zaten uit te rusten.

„Moeder,” riep Henk verschrikt. „Moeder . . .!”

Er kwam een vrouw voorbij op een rammelende fiets. Toen ze de jongen zo radeloos hoorde roepen stapte ze af en boog zich over moeder heen. „Heb je drinken bij je?” vroeg ze kort.

Henk knikte en haalde een van de flessen water tevoorschijn. De vrouw goot een beetje water tussen de lippen van moeder en na enige ogenblikken kwam deze weer wat bij.

„Hebt u honger?“ vroeg de vrouw.

Moeder knikte. Toen haalde die vreemde vrouw zomaar een stuk brood uit haar fietstas en gaf dat aan moeder. Ook de beide jongens kregen ieder een stukje. Van het eten knapte moeder weer wat op. Ze bedankte de vrouw en probeerde overeind te komen, maar dat lukte niet erg. „Wacht maar, ik zal zien dat u mee mag rijden,“ zei de vriendelijke vrouw. Ze ging de weg op en bleef daar een poosje staan. Toen er een auto aankwam stak ze haar hand op en vroeg de chauffeur of hij moeder en de jongens mee kon nemen naar Hilversum.

De man die in de auto zat, schudde van nee. Hij kon wel moeder meenemen maar had geen plaats voor de jongens.

„Dat geeft niet, gaat u maar mee moeder, we komen bij u voor de grote kerk in Hilversum,“ zei Henk dapper.

De man knikte. „Goed, dan zet ik je moeder voor de kerk af. Als je flink doorstapt ben je daar over een uur.“

Geholpen door de vriendelijke vrouw werd moeder met haar tas in de auto gezet, die meteen wegreed.

Dadelijk begon Henk weer dapper te lopen. Hij moest vooral niet later daar zijn dan over een uur. Wie weet hoe ongerust moeder anders zou worden.

Maar toen ze in Hilversum kwamen en na enig vragen bij de kerk terechtkwamen, zagen ze moeder nergens. Joke begon meteen te huilen en ook Henk werd ongerust. Radeloos keek de jongen om zich heen en be-

sloot raad te vragen aan een agent, aan de overkant van het plein. Vriendelijk hoorde de agent hem aan en zei toen: „Jong, ik ben hier pas een kwartier, maar ga even vragen op het bureau. Dat is hier vlakbij. Misschien is je moeder niet goed geworden en ergens binnen gebracht.“

Hij wees de jongens het bureau en Henk stapte vlug naar binnen. Ook

hier wist niemand iets van moeder af. „Wacht nog een poosje bij de kerk en komt ze niet, dan kom je straks hier maar terug,” zei de dienstdoende agent.

Toen ze een hele poos gewacht hadden, Joke was al eens uitgestapt en weer gaan liggen, kwam ineens de agent die ze straks gesproken hadden naar hen toe. „Luister eens, ik heb net gehoord dat er even geleden een vrouw naar het ziekenhuis is gebracht. Ga eens vragen of dat soms je moeder is,” raadde hij hun aan. „Ik zal wel op je broertje passen.”

Dat wilde Henk niet. „Nee, dank u wel, maar Joke laat ik nooit alleen. Dat zou moeder vast niet goed vinden.” Hij nam het touw weer op, stopte Joke goed in en liep de straat in waar het ziekenhuis was.

„Vraag maar naar de zuster-portierster,” riep de agent hen na, „en zeg dat ik je gestuurd heb.”

Even later stond Henk voor de portiersloge van het grote ziekenhuis. Een vriendelijke oude zuster kwam naar de kinderen toe en vroeg wat ze kwamen doen.

„Is mijn moeder hier?” vroeg Henk. „De agent die op het plein staat meende dat ze hier is binnengebracht.”

„Hoe heet je moeder, jongen?”

„De Bruin,” zei Henk snel.

„Wacht maar even, ik zal gaan kijken,” zei de zuster en wilde weggaan. Smekend keek Henk haar aan. „Wacht u even alstublieft. Moeder is daarstraks al flauwgeval- len en misschien kan ze haar naam niet zeggen. Mag ik niet even mee om te kijken of zij het is, die hier is binnengebracht?”

„Nee, dat kan niet, maar ik zal heus goed vragen en kijken. Wacht maar even in de warme wachtkamer.”

Ze opende de deur van een grote ruime kamer met lange banken. Er was niemand. Henk schoof vlug het wagentje met Joke tegen de verwarming aan, die zachtjes brandde. Hè, wat heerlijk was het hier. Als moeder er nu ook maar was. Na een poosje wachten ging de

deur weer open en kwam de zuster terug. Er liep nu een jongere verpleegster naast haar.

„Kijk, deze zuster heeft daarstraks een vrouw geholpen, maar die vrouw is weer weggegaan. Ze zei dat ze naar de grote kerk moest omdat haar kinderen daar op haar zouden wachten,” vertelde de zuster.

„Maar . . . ze is er niet,” zei Henk en Joke begon heel hard te huilen. „Ja,” zei de portierster, „dan weet ik het ook niet, jongen. Kom, de zuster zal jullie ieder een boterham geven en je dan even terug naar de kerk brengen. Misschien is je moeder er nu wel.”

Ze knikte de kinderen vriendelijk toe en verliet de wachtkamer. De jonge zuster sloeg medelijdend een arm om Joke heen. „Huil maar niet, hoor,” troostte ze.

„Misschien is moeder weer naar geworden en in een van de omliggende huizen binnen gehaald; ik breng jullie weg en dan zal ik het voor jullie vragen.”

Ze haalde vlug een paar grote boterhammen uit de keuken, wikkelde die in een papiertje en gaf ze aan Henk. Toen nam Henk het touw van het karretje weer op en liepen ze door de poort naar buiten. Vanuit de portiersloge keek de oude zuster ze na en haar ogen vulden zich met tranen. Wat zag je veel ellende. Dat kleine jongetje in de kar leek wel doodziek, zo wit en akelig zag het kereltje er uit.

Op het plein stond nog altijd dezelfde agent. Hij kwam meteen naar het groepje toegelopen en toen hij hoorde dat moeder weer weg was gegaan uit het ziekenhuis, terug naar het plein, bedankte hij de zuster en zei dat hij nu verder wel met de kinderen zou zoeken.

De zuster knikte de kinderen toe en ging terug naar haar werk, maar even later kwam ze terug.

Verlegen zei ze tegen Henk: „Eh, jongen wil je dit meenemen voor onderweg? Voor je kleine broertje,” en ze haalde uit haar schortzak een beursje, dat ze haastig in Henks hand liet glijden. „Mijn adres zit er in, je mag

het me later teruggeven, maar je hebt het nu misschien nodig voor hem onderweg, neem het maar." Ze knikte de sprakeloze jongen nog eens toe en holde weg.

„Wel wel, dat is aardig van d'r," vond de agent. „Bewaar het maar goed mijn jongen, geld komt altijd te pas in deze nare tijden."

De agent belde bij alle huizen van het plein aan en Henk volgde hem met het karretje en luisterde met grote angstige ogen naar de gesprekken. Stel dat ze moeder niet vonden, wat moesten ze dan?

Toen ze bij het laatste huis van de rij waren kwam er een grote bakfiets het plein op rijden; de man die hem voorttrapte keek speurend naar alle kanten rond en toen hij het groepje ontdekte reed hij hun kant uit en stapte af.

„Agent," zei hij, „ik ben van het Diaconessenhuis aan de Neuweg, we hebben een vrouw opgenomen die aldoor om haar kinderen roept, die hier bij de kerk zouden zijn en nu word ik gestuurd om ze te zoeken. Zijn ze dat soms?"

„Dat denk ik wel," zei de agent. „Neem ze maar mee. Wacht ik zal die kar op je bakfiets tillen."

Een paar tellen later reed de bakfiets door Hilversum en het duurde niet lang of de kinderen werden in de tuin van het Diaconessenhuis afgezet. Een zuster haalde ze naar binnen en tilde Joke uit het karretje. „Kom maar mee naar je moeder," zei ze.

„Waar mag de kar staan?" vroeg Henk. „Ik moet er goed op passen, want Joke kan niet ver lopen, ziet u."

De zuster reed de kar in een klein kamertje, sloot de deur af en stak de sleutel in haar zak. Toen nam ze de beide kinderen aan de hand mee door de lange witte gang. Aan het eind van de tweede gang was een grote zaal met veel

bedden. Om een ervan stonden witte schermen en daarachter lag . . . moeder!

„Moeder, moeder,” riepen de beide kinderen blij.

Langzaam opende de zieke de ogen, keek Henk strak aan en fluisterde iets. Hij verstond het niet en boog zich haastig over haar heen. „Ga . . . naar . . . Friesland . . . naar Mies en . . . en . . . dominee . . . en Joke beschermen . . . mijn jongen . . .” Met een zucht viel het hoofd van de zieke opzij; de zuster zag het en schrok. Ze trok de kinderen haastig achteruit en boog zich over de zieke, voelde de pols en zei toen zachtjes: „Moeder is naar God, mijn jongen.”

„Nee, nee,” riep Henk fel. „Dat kan niet, dat is niet waar.” En woest snikkend wilde hij zich op het bed werpen, maar de zuster greep hem stevig vast en trok hem de zaal af. Joke hinkte er langzaam achteraan;

hij begreep er niets van, maar hij wilde zijn grote broer toch ook niet alleen laten en moeder sliep toch, meende hij.

In de gang kwam de hoofdzuster er bij en verschillende andere zusters. Ze brachten de jongens naar het kleine kamertje waar de kar stond en terwijl de ene zuster voor de kinderen wat te drinken haalde, spraken de anderen onder elkaar over wat zojuist gebeurd was.

„We kunnen de kinderen hier niet houden,” zei een van de diaconessen. „Ze zullen naar een weeshuis moeten totdat we weten of er nog familie is die voor ze wil zorgen.”

„Ja, ja, kom we gaan aan ons werk,” zei een oudere zuster. Ze wendde zich tot de snikkende kinderen en zei vriendelijk: „Blijven jullie maar rustig hier zitten. Ik ga even voor jullie opbellen, dan kun je eerst wel in een weeshuis totdat we jullie familie kunnen bereiken.”

„Dank u wel,” snikte Henk, „maar we moeten door

naar Friesland, dat heeft moeder net nog gezegd. In de weeshuizen is geen eten genoeg en Joke gaat dood van de honger als . . . als . . .”

De zuster onderbrak hem gehaast en zei beslist: „Hoor eens beste jongen, jullie kunnen alleen niet helemaal naar Friesland. We bellen het weeshuis en als de oorlog voorbij is, zien we wel verder. Wacht hier nu rustig. Ze zullen jullie wel zo komen halen.” Toen verliet ze het vertrek en de beide broertjes bleven alleen.

Nadenkend keek Henk voor zich uit. Weer hoorde hij moeders stem dringend fluisteren: „Ga naar Friesland, bescherm Joke . . .”

Hij sprong op, zijn besluit stond vast. Ze gingen in ieder geval weg! Voorzichtig stak hij zijn hoofd om de hoek van de deur. Oei, wat liepen er veel mensen en zusters in de gangen nu. Nee, daar kwam hij nooit ongemerkt langs, dat begreep hij wel. Toen dwaalden zijn ogen door de kamer. Hij liep naar het raam en opende dat, schoof een stoel voor de vensterbank en tilde Joke voorzichtig naar buiten.

Nu kwam het moeilijkste nog, hij moest ook de kar er uit tillen. Maar hij was sterk, thuis droeg hij de kar ook wel de trap op en af. Voorzichtig liet hij deze zakken, toen nog het raam zo goed mogelijk dicht getrokken en daar stonden ze buiten.

Hij duwde Joke gauw in de kar en trok deze voorzichtig voort. Niet naar de voorkant van het gebouw, maar naar de achterzijde. Hier beneden waren verder haast alle ramen van matglas. Ze zouden hem dus niet zo vlug ontdekken, dacht hij.

Na enig zoeken door de laantjes van de achtertuin, kwam hij bij een laag tuinhekje dat gemakkelijk open ging. Nog een paar passen en hij stond buiten.

Zo, nu eerst een paar straten verder lopen, dan zou hij

Joke wel weer goed inpakken en Hilversum zo spoedig mogelijk verlaten. Hijgend trok hij het karretje voort. Plotseling werden ze ingehaald door een grote vrachtauto, waarvan de houtgasmotor afsloeg. De man die uit de cabine sprong keek naar beide kinderen.

„Gaan jullie ver?” vroeg hij.

„Naar Friesland, meneer,” zei Henk.

„Nu, ik ga naar Zwolle. Als je wilt mogen jullie wel meerijden,” zei de man en ging de kachel poken van de motor.

„Gaat u meteen weg?” vroeg Henk.

„Jawel, zo gauw de motor het weer doet. Stap maar vast in. Wacht, ik zal jouw „auto” wel even achterin zetten.” Met één zwaai van zijn sterke armen tilde hij het karretje achter in de vrachtwagen.

Toen Henk er ook bij wilde klauteren, hield hij hem tegen. „Nee, je mag wel in de cabine, dat is warmer.”

Even later zaten beide broertjes in de warme cabine en toen de motor weer aansloeg reden ze hard weg uit Hilversum. Zo kwam het dat de directrice en de hoofdzuster van het diaconessenhuis geen jongetjes meer terugvonden in de wachtkamer toen ze de beide kinderen aan de helper van het weeshuis, dat ze opgebeld hadden, wilden meegeven. Zo kwam het ook dat de politie in Hilversum tevergeefs uitkeek naar twee kleine jochies met een armelijk karretje. Omdat het een zorgelijke tijd was en er voortdurend erge dingen gebeurden, raakte het opsporingsverzoek van de directrice in het vergeetboek en konden de broertjes verder ongehinderd hun weg vervolgen.

De man in de vrachtauto had niet veel gevraagd. Toen hij hoorde dat de ouders van de kinderen dood waren en dat Henk zijn broertje naar een neef in Stiens wilde brengen, vond hij het heel gewoon.

Dat was het natuurlijk niet, maar in die verschrikkelijke hongerwinter waren er immers altijd mensen en kinderen bij de weg en de goedgehartige chauffeur nam altijd een paar kinderen mee als hij kon. Al mocht dat eigenlijk niet van zijn baas.

Het was al gauw donker geworden en de wind blies guur over de verlaten wegen. Auto's zag je haast niet, alleen af en toe een Duitse wagen. Mensen zag je genoeg, oude mensen, vrouwen en kinderen sleepten zich voort in het barre weer. Sommigen hadden tassen, anderen kleine karretjes zoals Henk. En al die mensen zochten eten, eten . . . eten. Toen het helemaal donker was zag je ze niet meer, want de wegen waren niet verlicht en de auto moest met afgeschermdde lampen rijden voor de verduistering.

Ineens remde de chauffeur met een ruk. Hè, Joke rolde bijna van de bank. Er stonden Duitsers op de weg, die hadden met een lantaarn gezwaaid; ze moesten de papieren zien. Het duurde maar even, toen kwam de chauffeur terug in de cabine.

„Jullie moeten er uit, kinders,” zei hij.

„De wagen moet terug van de moffen. Wacht ik zal gauw jullie karretje er uit

tillen. Als ze je vragen, waar je heen gaat, zeg dan naar de directeur van de melkfabriek, dan laten ze je misschien door."

Haastig haalde hij de kist op wielen uit de wagen, tilde Joke er voorzichtig in, stopte het kereltje goed onder en zei tegen Henk: „Hier jò, aan deze kant over het fietspad, misschien zien ze je dan niet."

Henk trok de kist mee en fluisterde: „Dank u wel voor alles meneer."

„Dat is wel goed, ga maar gauw," bromde de bestuurder en liep naar de voorkant van de wagen om de aandacht van de Duitsers af te leiden, zodat de kinderen ongemerkt langs konden komen.

Maar . . . de kinderen gingen niet langs. Henk wilde de kans niet lopen dat de moffen hen zouden zien; hij was veel te bezorgd dat er iets naars zou gebeuren voor Joke! Hij liep daarom de andere kant op dan waar het geluid van de stemmen vandaan kwam en zag al gauw een smalle zijweg. Die sloegen ze een heel eind in en toen stonden ze ineens voor een boerderij. Met de hand aan het hek aarzelde Henk. Als hier een waakhond was kon hij er niet in komen, het beest zou Joke iets kunnen doen. Maar hier buiten konden ze ook niet blijven staan. O, hij kon Joke wel bij het hek laten staan en zelf eerst eens gaan kijken.

Hij bond het touw van de kar aan het hek vast en liep toen het erf op, maar er blafte geen hond.

Langzaam liep hij naar de deur. Achter een van de ramen hoorde hij geluiden, maar hij kon niets zien.

Toen hij aanklopte werd het stil binnen, toen ging de deur open en stond een kleine gebogen vrouw voor hem.

„Zouden we hier mogen slapen?" vroeg Henk verlegen. „Alstublieft, mijn broertje is zo koud . . ."

De vrouw keek hem doordringend aan, ze hief een kleine stallantaarn tot vlak voor zijn gezicht en zei toen: „Waar is je broertje?"

„Buiten bij het hek. Ik was bang voor een hond,” zei Henk snel.

„O.” De vrouw stapte de deur uit en trok die achter zich dicht. Zwiggend liep ze naast Henk naar het hek en hield toen de lantaarn dicht bij Henks handen, die het touw losmaakten. Toen liep ze weer voor hem uit naar de hoeve terug. Ze bracht de kinderen in een donkere stal waar warm de lucht van paardelijven en koeien hing. In een hoek lag een hoop stro.

„Ga daar maar slapen,” zei ze niet onvriendelijk. „Morgen voor je weggaat zal ik je wat eten geven, ik heb nu alleen maar melk.”

Ze nam een schaalje van een plank en liep naar een van de koeien toe. Even later hield ze de kinderen een kom lekkere warme melk voor. Ze zag, dat Henk er maar even zijn lippen aanzette en toen direct de kom aan Joke gaf. Haar ogen glansden en ze zocht een spijker om de lantaarn aan op te hangen. Toen begon ze van de kussens en dekens een lekker bed voor de kinderen te spreiden op het geurige hooi. Ze dekte hen warm toe en zei: „Ik moet de lamp weer meenemen, maar er kan jullie niets gebeuren. Slaap maar rustig.”

Ze hoorden haar naar de deur lopen en die openen; even bleef ze op de drempel staan, toen sloot ze de deur zachtjes en waren de beide broertjes alleen

Henk had gedacht dat hij wel helemaal niet zou kunnen slapen en de hele nacht zou huilen om moeder, maar hij kon helemaal niet huilen, hij kon alleen maar denken aan morgen en hoe hij zo gauw mogelijk met Joke in Friesland zou kunnen komen.

Hij vouwde zijn handen en wilde met Joke bidden, maar Joke sliep al. Zó vast, dat niets of niemand hem meer wakker zou kunnen krijgen. Toen bad Henk alleen,

maar hij wist zelf niet goed wat. Hij was zo moe, zó vreselijk moe, en de Here zou dat wel zien enne . . . o ja, Joke bewaren, Joke en Mies enne . . . enne . . .”

Het was nog donker toen hij weer wakker werd, maar door het kleine raam kwam daglicht binnenvallen.

Daar was de boerin. Henk zei: „Ik ben wakker, mevrouw.” Ze lachte zachtjes. „Kom er maar uit mijn jongen, in de keuken is het nu warmer dan hier en dan kunnen jullie je lekker wassen en wat eten.”

Zij nam de nog slapende Joke in haar armen en Henk duwde de kussens en dekens in de kar en volgde de boerin naar buiten over het erf naar de grote keuken. Er brandde een heerlijk vuur en een enorme pan pap stond te koken. Toen hij dat zag vroeg hij aarzelend: „Zou ik wel een beetje warm water mogen hebben voor Joke! Ziet u, moeder waste hem nooit met koud water.”

De boerin nam een grote teil, deed er warm en koud water in; ze gaf hem een bonte handdoek en een stuk zeep. Blij begon hij Joke te wassen. Hij deed het heel voorzichtig, zoals ook moeder dat altijd deed. De kleine jongen lachte tegen hem en sloeg zijn natte handjes om zijn hals. Maar Henk weerde hem af: „Nee, nee Joke, geen spelletjes, vlug voortmaken, we moeten verder.”

Toen hij met veel moeite ook de blonde krulletjes een beetje gekamd had, maakte hij keurig de kist op, rolde Joke in de deken en zette hem er in.

Toen ging hij buiten de teil leeggoaien en omspoelen bij de pomp, daarna waste hij zichzelf en hing de handdoek netjes op. De boerin had ondertussen niet stil gezeten. Ze had in de verste hoek van de keuken enorme stapels brood gesneden en gesmeerd. Ze had echter telkens even naar de kinderen gekeken

en zag nu dat ze klaar waren.

„Haal je broertje nog maar even uit de kar,” zei ze tegen Henk, „en kom aan tafel zitten, dan krijgen jullie eerst eten.”

Dat lieten de kinderen zich geen tweemaal zeggen. Met glinsterende ogen keken ze naar de pap en het brood, waarvan de boerin hen rijkelijk bediende. Joke wilde al meteen happen, maar Henk nam de boterham weer uit zijn handjes en zei: „Wat doet Joke eerst?”

Meteen vouwde het kereltje de smalle, witte handjes samen, kneep de ogen stijf dicht en zei: „Here zegen spijs en drank, amen.”

Maar toen had hij ook geen ogenblik geduld meer en vol verlangen greep hij weer naar het stapeltje brood op zijn bordje. De boerin ging de keuken uit terwijl de kinderen aten en kwam na een poos terug met een grote man. Zijn haar en zijn baard waren helemaal wit en zijn blauwe ogen keken de beide kinderen treurig aan.

„Zo, wel zo, dus jullie zijn helemaal alleen?” vroeg hij.

„Waar wou je naar toe en waarom is je moeder niet bij je?”

Henks ogen schoten vol tranen toen hij vertellen moest dat moeder pas gisteren gestorven was en dat ze wilde dat zij naar Friesland zouden gaan.

Nadenkend keek de boer de kinderen aan. „Dus jullie hebben geen ouders meer? Wel, blijf dan maar bij ons, want wij hebben geen kinderen meer,” zei hij bedroefd.

Beslist schudde Henk het hoofd. „Nee meneer, moeder wilde dat we naar Friesland zouden gaan, dat doen we.”

„Het is onzin. Je kunt er zo niet komen. Het is veel te koud en te gevaarlijk langs de weg. Blijf dan tenminste hier tot de oorlog afgelopen is. We zullen goed voor jullie zorgen.”

Maar Henk bleef bij zijn besluit. „Nee, dank u wel voor alles, maar moeder wilde dat we naar Friesland gaan en dat doen we dus.”

Teleurgesteld draaide de boer zich om en liep moppend weg. Nu wilde hij wat voor die vreemde kinderen

doen en zij wilden niet eens. Die kleine, daar was zijn vrouw dol op, dat zag je zo, maar die grote, ja, die had hij wel hier willen houden . . . De boerin zag dat de kinderen niet van hun plan waren af te brengen. Ze maakte een groot pak boterhammen klaar en vulde twee flessen met melk. Toen bracht ze hen naar het hek en keek ze na, zoals ze langzaam verdwenen in de verte.

Henk trok de kar met Joke er in en stapte flink door. Bij de bocht keerde hij zich nog eens om en zwaaide naar haar.

Met een snik liep de boerin terug in huis. Zó was een paar maanden geleden haar eigen zoontje ook weg gegaan, met een karretje om de melkbussen naar de fabriek te brengen. Hij had zich bij de bocht van de weg omgekeerd en naar haar gezwaaid en daarna had ze hem niet meer terug gezien . . . Buren waren haar komen vertellen dat haar kleine Harm getroffen was door een bom. Met vele anderen was hij gedood ginds bij de spoorbaan . . . Sinds die dag was het haar van haar man

spierwit geworden; hij sprak niet meer dan het hoognodige. Ze had gehoopt deze twee hongerige kinderen te mogen houden, misschien zouden zij een beetje troost gegeven hebben. Maar ze gingen weg, op zoek naar het zusje en naar die familie in Friesland, helemaal in Friesland . . . God sta hen bij!

Hoofdstuk 4 De jongens worden beroofd

Al drie dagen was Henk onderweg sinds hij de boerderij bij Zwolle had verlaten. Drie dagen lang trok hij het karretje voort door de snijdende wind en de natte sneeuw- en regenbuien. De eerste twee dagen ging het wel, ze waren ruim voorzien van brood door de goede boerin en konden er nu wat beter tegen. Maar toen het brood begon op te raken moest Henk weer vragen. Soms kreeg hij wat, maar ook wel eens niet en het werd steeds moeilijker onderdak te vinden voor de nacht. Ze hadden twee keer in een schuur mogen slapen, maar vannacht wilde het niet lukken. Hij liep al meer dan een uur en had nog geen enkel huis gezien. In het karretje achter hem lag Joke zachtjes te huilen, heel stil en verdrietig zoals zieke kinderen dat soms doen. Telkens stond Henk even stil, liet Joke zijn neusje snuiten en trok de deken vaster om het kereltje heen.

„Nog even Joke, nog even. Toe huil nu niet meer, je neusje bevriest . . .”

Maar als hij dan weer een klein eindje gelopen had hoorde hij de kleine jongen weer zachtjes snikken en snuffen. Eindelijk, eindelijk zagen ze héél in de verte een huis, tenminste dat dachten ze, maar toen ze dichterbij kwamen bleek het maar een ruïne te zijn, een oude afgebrande hoeve.

Het was nu helemaal donker geworden en Henk durfde niet verder te gaan. Hij besloot om een beschut plaatsje te zoeken en daar met Joke de nacht door te brengen. Voorzichtig trok hij het karretje achter een afgebrokkelde

muur, waar Joke de wind minder zou voelen, toen ging hij zoeken naar een beter plekje.

In een hoek van de schuur, die nog half overeind stond, lagen wat planken en stro; het zag er allemaal vervallen, erg vervallen en vuil uit, maar het was in ieder geval beter dan buiten te blijven. Ook was het dak van de schuur niet helemaal vernield en zouden ze droog blijven, al ging het regenen. In de donkerste hoek zette Henk het karretje neer. Hij tilde Joke eruit en liet hem een beetje heen en weer lopen in het schuurtje. De kleine jongen wilde niet en ging telkens op de grond zitten, maar Henk trok hem weer op en zei: „Lopen, Joke, toe lopen, anders word je nog veel kouder en dan ga je dood . . ., toe dan lopen.”

Toen ze zo een poosje heen en weer gestrompeld hadden, zette hij Joke op het stro neer, trok zijn wanten uit en deed Joke's schoentjes los, daarna begon hij de beide voetjes te wrijven, maar hoe hij ook wreef hij kreeg ze niet warm. De kleine jongen bleef zachtjes snikken.

Eindelijk hield Henk moedeloos op, hij trok Joke de schoentjes weer aan en rolde het kind in een warme deken. Legde hem toen terug in de kar en stapelde de gevonden planken rondom op zodat er haast geen tocht bij kon komen. Daarna gaf hij Joke het laatste stukje brood en ging zelf op het hooi vóór de kar op de grond zitten. Na een poosje verminderde het snikken en werd Joke stil. Toen strekte Henk zich uit op het hooi en probeerde te slapen, maar iedere keer schrok hij wakker en boog zich over Joke heen. Waren er hier ratten? Kwamen ze aan zijn broertje? Had Joke het nog koud? Telkens en telkens weer schrok hij op en toen hij ten langen leste in een diepe slaap viel, was het al haast dag. Hij werd wakker door een harde bons en sprong meteen

overeind. In de ruïne hoorde hij gestommel, daar waren mensen. Snel boog hij zich over Joke heen, maar het ventje lag heel stil met gesloten ogen en kreunde af en toe in zijn slaap. Voorzichtig kroop Henk nog wat meer achteruit, hij wist niet wie er waren. Stel je voor dat ze hem wat wilden doen. Na een poosje werd het stil. Het was nu helemaal licht buiten, maar het regende hard; door een gat in het dak kwam ook het water in de schuur, gelukkig een heel eind bij hen vandaan.

Konden we maar weer met zo'n vrachtauto meerijden, dacht Henk, dan hoefde Joke niet zo nat te regenen. Gisteren hadden ze maar één vrachtwagen gezien langs de weg en die stopte niet toen Henk zwaaide, maar reed hard voorbij. Als hij nu eens probeerde om voor geld mee te mogen rijden? Straks misschien als hij dicht bij een brug of zo kwam. Daar stopten de meeste auto's voor de Duitse wachten en dan namen ze hen misschien wel mee. Hij had immers geld van die zuster gekregen?

Hij zocht in zijn zakken en vond het beursje terug, opende het en keek erin. Er zaten twee guldens in en een paar losse centen en in het zijvakje — goed opgevouwen — een papiertje met haar naam: zuster Marie de Groot, Diaconessenziekenhuis Hilversum. Dan ontdekte hij dat er nog méér geld in zat, helemaal achterin in hetzelfde vakje. Hij keek en keek en zijn ogen werden groot van verbazing. Een briefje van honderd gulden en een van tien gulden. Wat veel! Daarmee kon hij vast wel met een auto meerijden naar Friesland en misschien kon hij er ook wel wat warm drinken voor krijgen voor Joke. Het kind voelde zo akelig koud.

Hij vouwde het briefje van honderd gulden en het adres van de zuster weer op en stak deze in het beursje. Het briefje van tien gulden stopte hij los in de zak van zijn

jas en het beursje zou hij maar in het karretje verstoppen. Juist boog hij zich over het karretje heen toen een donkere schaduw de schuur binnenkwam. Een grote man kwam op hem af, greep hem in zijn kraag en vroeg ruw wat hij hier te maken had.

„Ik schuilde hier. Het regent zo,” zei Henk angstig. „Zo, en wat heb je daar in je hand?” Een grote hand greep de zijne en hoe stijf Henk zijn vingers ook om het beursje klemde, de man was sterker. Hij rukte het beursje uit zijn hand, opende het en keek het na.

„Zooo,” zei hij toen, „dus jij steelt geld van zusters!” „Dat is niet waar,” zei Henk woedend. „Ik steel niet, ik heb dit eerlijk van die zuster gekregen toen ik mijn moeder zocht . . .”

„Houd je mond maar, ik geloof er niets van,” zei de man bars. „Ik zal dit aan de politie geven,” en hij stak het geld in zijn zak. Het beursje gooide hij achteloos weg. Henk stampvoette van woede: „Het is van mij,” riep hij met overslaande stem. „Van mij alleen, ik heb het nodig voor mijn zieke broertje . . . geef het terug!”

De man sloeg hem zo hard dat hij duizelig tegen de grond viel en verliet toen met een vloek het schuurtje. Even later was hij van het erf verdwenen.

Het duurde een hele poos eer Henk weer overeind kon krabbelen. Zijn been bloedde en zijn hoofd deed pijn van de harde klappen. Gehaast

zocht hij alles bijeen, duwde de planken om het karretje weg, sloop toen naar de deur. Heel ver, al haast bij de grote weg, zag hij de man lopen. Hij trok het karretje uit de schuur en ging de landweg op; naar de grote weg durfde hij nog niet te gaan, maar hij moest toch zien weg te komen, want stel je voor dat Joke zó geslagen zou worden.

Na enige tijd gelopen te hebben boog de landweg af en kwam hij op een bredere weg. Hij volgde die een poosje en kwam toen in een dorpje. Een echt dorpje was het eigenlijk niet eens, er stonden maar een paar huizen. Bij het eerste huis klopte hij aan en vroeg iets te drinken voor zijn broertje. De oude man die opendeed keek medelijdend naar de beide kinderen en liet hen binnen in de gang. Toen haalde hij twee grote bekers warme melk en hij gaf ze ook een paar boterhammen. Maar Joke wilde niet eten of drinken, hij lag maar stil met gesloten oogjes te kreunen. Henk dronk zijn melk op en vroeg of hij de melk van Joke wel in een van de flessen mocht doen. Ze moesten nog zo ver. Dat mocht, de oude man vulde zelfs beide flessen helemaal voor hem en gaf hem ook nog wat brood. Hij wilde er geen geld voor hebben maar hij zei ernstig en bezorgd tegen Henk dat hij Joke naar een dokter moest brengen zodra hij in een stad kwam. „Dat kereltje is hard ziek, hij moet naar het ziekenhuis, jongen, breng hem daar maar gauw heen.”

Henk knikte, hij wilde niet zeggen dat hij door moest naar Friesland, zo gauw mogelijk door. Moeder had het immers gevraagd. Hij moest met Joke naar Stiens en ook Miesje moest hij weer bij zich halen.

Hoofdschuddend keek de oude man ze na. Het zou nog wel een uur of drie uren eer ze in Meppel waren en die kleine jongen was hard ziek, dat zag je zo. O die verschrikkelijke oorlog. Wie liet er nu zulke kinderen langs de weg zwerven! Langzaam sloot hij de deur en slofte naar binnen. Was hij nu zo oud geworden alleen maar om de ellende van zijn volk te zien? Hij nam het grote boek weer op waarin hij had zitten lezen toen de zwervertjes bij hem aanklopten en las verder:

*Zend uw licht en uw waarheid; dat die mij leiden,
dat zij mij brengen tot de berg uwer heiligheid . . .*

In Leeuwarden bij dominee Vanderreidt ging men om precies twaalf uur aan tafel. Mevrouw schepte de diepe borden vol met geurige erwtensoep. De beide meisjes Froukje en kleine Tineke zaten al op hun plaatsen, ook Anne, het meisje, zat al. Maar dominee, Bert en Sjoerd waren laat. „Vader heeft vergadering gehad, hij zal zo wel komen,” zei mevrouw Vanderreidt. Nauwelijks had ze het gezegd of dominee kwam handen wrijvend binnen en gelijk met hem de beide jongens.

„Dat ruikt hier best, vrouw,” zei dominee. „Het zal smaken, want het is buiten maar een koude, vieze boel met die natte sneeuw, foei, foei.” Hij nam plaats, vouwde de handen en bad. Dan, terwijl allen zich tegoed deden aan de soep vertelde dominee dat hij 's middags nog naar Meppel moest.

Verschrikt keek mevrouw hem aan. „Maar man, naar Meppel? Waarom?”

„Tja, we hebben daar een bespreking over een grote voedselaankoop voor het westen. Ik ga niet fietsen, hoor. Dammers gaat ook en hij komt me halen met de auto.” „Hè vader, mag ik mee?” bedelde Tineke. „Ik ben zo lang de stad niet uitgeweest.”

Dominee aarzelde. „Nee, liever niet, meisje. Het is te gevaarlijk op de wegen. Overal wordt geschoten en bovendien, het kan wel erg laat worden. We weten nooit hoe het gaat met die gekke houtgasmotoren.”

„Nee, laat haar maar liever thuis,” zei nu ook mevrouw.
„Ik vind het al erg dat jij er weer uit moet en dan nog wel buiten de stad. Het mist nu al.”

„Tja, niets aan te doen, maak je maar niet ongerust hoor, Dammers rijdt heel voorzichtig en bovendien . . . we zijn allemaal in Gods hand, hier in huis kan me ook wel iets overkomen.”

Mevrouw knikte, ze kende haar man, hij was toch niet thuis te houden als hij meende dat zijn plicht hem riep. Toen kort na de maaltijd de auto van de heer Dammers voorreed kwam ze vlug aanlopen met een thermosfles vol hete melk. „Bewaar ze voor de terugweg, man, jullie zullen het koud genoeg hebben.”

Even later reden de beide heren weg. De weg naar Meppel was tamelijk goed te berijden, al was het voortdurend uitkijken omdat er zoveel zwervers liepen met kleine karretjes, met fietsen en gammele kinderwagens. Allemaal stakkers uit het westen van het land op zoek naar voedsel. Beide heren spraken weinig met elkaar. Dammers had alle aandacht nodig voor de weg en dominee was in gedachten verzonken over alle ellende die hij dagelijks te zien kreeg en over de middelen die men in Friesland aan het beramen was om het westen met voedsel te helpen.

De vergadering in Meppel duurde lang en het was dan ook geheel donker toen de Leeuwardenaren zich gereed maakten naar huis terug te keren. De wegen waren onbeschrijflijk vuil. De modder sopte over hun schoenen bij de enkele passen die ze naar de auto deden. Buiten de stad hing een lichte mist maar hoe langer ze reden hoe dikker de mist werd. Dammers ging steeds langzamer rijden en moest tenslotte geheel stilstaan.

„Wilt u eens even met de lantaarn vooruit lopen?” vroeg hij dominee. „Ik kan niets meer zien. Misschien is een paar honderd meter verder de mist minder dik.” Dominee stapte uit en liep voor de wagen uit, die nu

langzaam achter hem aan door de mist schoof. Inderdaad was de mist een eindje verderop minder dik en Dammers riep dan ook naar dominee: „Stapt u maar weer in, ik zie weer wat.”

Op dat moment hoorde dominee een schreeuw aan de kant van de weg. Inplaats van in te stappen liep hij er heen en zag — bij het licht van zijn sterke zaklamp — een jongen snikkend over een kist gebogen staan.

„Hela, wat is dat daar?” riep hij en pakte de jongen bij zijn arm. Deze snikte hartbrekend en riep maar: „Hij is dood, o Joke is dood . . .”

Dominee bukte zich om in de kist te kijken en zag een jongetje van ongeveer vijf jaar roerloos in de kist liggen. Hij voelde aan het gezichtje. Ja, dat was ijskoud, maar . . . misschien was het kind niet dood. Het was bitter koud

en het kon best zijn, dat het kind in de warmte weer op zou knappen. Hij holde terug naar de auto en riep Dammers toe hem te helpen. Samen droegen ze het karretje met het kind achter in de auto en namen toen Henk ook mee.

„Vlug naar huis, Dammers,” zei dominee. „Hier moet een dokter bij komen.” Dammers startte de motor . . . „Wacht nog even,” zei hij, „we hebben nog warme melk.” Henk dronk meteen van de hete melk en er kwam weer een beetje kleur op zijn witte gezicht, maar Joke bewoog zich niet.

„Ik zou maar rijden, en zo hard mogelijk rijden, want als er nog wat aan te doen is, is het een kwestie van minuten,” vond dominee, „en . . .”

Verder kwam hij niet, want Henk was ineens in elkaar gezakt. „Uitgeput, vlug maar . . .” En daar reed de auto door het donkere land. Vergeten waren de gevaren van

de dikke mist, vergeten de gladheid van de wegen. Zo vlug mogelijk naar huis, dát was nu het allerbelangrijkste.

In de grote, ruime pastorie was mevrouw met verstellwerk bezig. De meisjes zaten huiswerk te maken en de beide jongens eveneens. Plotseling rinkelde de telefoon. Sjoerd nam de hoorn op en luisterde. De anderen zagen hoe zijn gezicht wit wegtrok toen hij zei: „Ja . . . natuurlijk . . . ja . . . ik zal er meteen voor zorgen . . .” Hij legde de hoorn neer en draaide meteen een ander nummer. „Is de dokter thuis?” hoorden ze hem vragen. „Ja, o, dokter u spreekt met Sjoerd Vanderreidt. Vader laat opbellen, hij is onderweg naar hier met een doodziek kind, of u meteen wil komen, het kan een kwestie van minuten zijn zei hij . . . ja, dank u . . .”

Hij legde de hoorn neer en zei: „Moeder, vader belde op of we de dokter wilden waarschuwen en of we meteen vuur maakten in de grote logeerkamer en hete kruiken in het bed legden . . .”

Moeder was al op en Froukje spoedde zich naar de keuken voor de kruiken. Nauwelijks een half uur later was de logeerkamer behaaglijk warm.

Toen ze beneden kwamen zat de dokter al te wachten en het duurde niet lang of de auto van meneer Dammers stopte voor de deur. Vader stapte uit en droeg een

bewusteloos jongetje naar binnen, legde hem op de bank in de huiskamer en zei tegen Sjoerd: „Probeer hem bij te brengen, want wij hebben de dokter voor de ander nodig.”

„De ander???” vol verbazing zagen moeder en de meisjes hoe vader en Dammers het vuile, modderige karretje uit de auto tilden en voorzichtig het huis indroegen. Meteen naar

boven, wenkte vader. Dokter volgde beide heren op de voet en ook moeder liep meteen mee.

Toen ze weer uit de slaapkamer kwam stonden haar ogen vol tranen en ze knikte tegen de kinderen. „Ik geloof niet dat het kleintje nog leeft,” zei ze, „maar ik ga nu eerst eens naar zijn broertje kijken.” In de huiskamer vond ze Sjoerd nog druk in de weer met Henk. „Hij is nog altijd niet bijgekomen, moeder, maar hij heeft wel wat meer kleur dunkt me.”

Even later ging de kamerdeur open en kwam de dokter binnen. Een blik op de jongen, even de pols voelen en de dokter wist het . . . „Volkomen uitgeput, ik zal hem een injectie geven, en als hij bijkomt geef hem dan wat warmes te drinken, bij kleine beetjes natuurlijk. Houd hem goed warm, ik ga nu terug naar boven.”

Froukje maakte ook voor Henk warme kruiken, maar moeder hield haar tegen: „Rol ze in een dikke doek, kind, je mag nooit hete kruiken tegen een bewusteloze patiënt leggen, daar kunnen brandwonden door ontstaan,” zei ze. Froukje knikte en moeder bleef naast Henk zitten tot de injectie zou werken.

Het duurde maar kort, toen sloeg hij de ogen op en keek verbaasd de kamer rond. Met een ruk kwam hij overeind: „Waar is Joke?”

„Stil maar, stil maar, Joke is hier ook. De dokter is bij hem. Drink eerst eens wat,” zei mevrouw Vanderreidt sussend en hield de jongen een kopje warme vleesbouillon voor, dat Tineke gauw in de keuken gehaald had. „Je moet drinken,” drong ze aan. „Als je flink warm bent voel je je beter en kun je straks naar je broertje toe.”

Gehoorzaam dronk Henk de kop leeg, toen zakte hij ineem, maar nu was het geen flauwte meer, maar een diepe droomloze slaap, de slaap van iemand die helemaal uitgeput is. Zachtjes stond mevrouw op en wenkte Froukje. „Kom hier zitten en let op hem,” fluisterde zij.

„Als hij weer wakker wordt moet hij weer wat drinken, maar hij mag beslist niet opstaan vóór de dokter hem nog eens gezien heeft.” Ze knikte tegen Sjoerd, die voorzichtig de doornatte schoenen van de jongen had uitgetrokken. „Trek ook zijn sokken uit en leg een plaid over hem heen. Ik ga nu naar boven, pas goed op hem.” Boven vond ze haar man en de dokter nog steeds bezig met de kleine Joke. Ze hadden het kind uitgekleed en een schoon pyjamaatje aangetrokken, dat ze in de kar gevonden hadden. Dokter had hem ook een injectie gegeven, hij had zachtjes het hart gemasseerd, maar er kwam geen kleur op de wasbleke lipjes en geen beweging verried of het kind nog leefde. „Ik weet het niet,” zei dominee zich oprichtend. „Ik geloof niet dat uw hulp hier nog baten zal . . .”

Ook de dokter richtte zich op en dekte Joke toe. „Laten we nog even afwachten,” zei hij, „maar ik vrees dat hij

niet meer te redden is.” Zwijgend stonden de drie mensen naar het roerloze witte kind te kijken. Buiten tikten de regendruppels en in de verte sloeg een deur. „Hoe heb je ze gevonden?” vroeg mevrouw aan dominee. Zachtjes vertelde deze hoe meneer Dammers en hij de kinderen

langs de berm van de weg hadden ontdekt. „Wie weet van hoe ver ze komen,” zuchtte mevrouw, „en hoe ongerust de ouders zijn.”

Ze zwegen weer alle drie. Toen ineens kwam van het bed een diepe, diepe zucht. Met een ruk draaiden ze zich om. Joke had de ogen geopend en keek verwonderd om zich heen, toen klonk een klagend stemmetje: „Henk . . . Henkie . . .” Mevrouw was al bij hem: „Henk is hier, hij komt zo, wacht ik zal je eerst wat laten drinken,” maar Joke wendde het hoofdje af en klagend fluisterde hij: „Henk . . . Henkie . . .”

Dokter keek hem onderzoekend aan, maakte toen nog een injectie klaar en fluisterde tegen dominee: „Kunt u dat broertje hier brengen? Als we hem rustig houden haalt hij het misschien nog.”

Dominee knikte en terwijl de dokter snel het prikje gaf, rende dominee naar beneden om Henk te halen. Maar Henk lag in zo'n diepe slaap dat hij niet wakker te krijgen was.

„Geeft niet,” zei dominee, „ik draag hem naar boven en we leggen hem in het grote bed naast zijn broertje. Er moet daar toch gewaakt worden en dan hebben we ze bij elkaar.”

En zo gebeurde; Henk kwam aan de andere kant in het grote bed te liggen. Voorzichtig had mevrouw hem verder uitgekleet en een pyjama van Bert aangetrokken. Henk merkte er niets van en sliep maar door. Over het gezichtje van Joke was even een klein lachje gegleden, heel even maar. Henk was bij hem . . . nu was het goed. Dokter had het gezien en het vervulde hem met vertrouwen: als de kinderen rustig werden gehouden en voorzichtig bijgevoed, zouden ze misschien nog beter worden, alle twee . . .

Die nacht bleef mevrouw over de beide broertjes waken. Henk verroerde zich de hele nacht niet, maar Joke was af en toe even wakker en voelde zich dan iedere keer zachtjes opgetild. Iemand hield dan een beker warm drinken aan zijn mond. Moeilijk slikte hij een paar slokjes en sliep meteen weer verder. Ook de hele volgende dag ging het zo door. Soms kwamen dominee of Froukje een poos bij hem zitten, dan kon mevrouw een tijdje rusten, maar altijd als hij de ogen opende was er iemand die hem zachtjes optilde, drinken liet en weer onderstopte.

De derde dag van hun verblijf in Leeuwarden werd Henk wakker, echt wakker. Verbaasd kwam hij overeind, ontdekte dan dat Joke naast hem lag in dat mooie grote bed. Zoekend speurden zijn ogen de kamer rond. Er was niemand. In een hoek ontdekte hij het karretje, ha, dat hadden ze dus voor hem opgeborgen. Waar zouden ze zijn? Nog ver van Friesland? Hij wilde wel . . . maar wat hij wilde kon hij niet meer zeggen, want op dit moment ging zachtjes de kamerdeur open en een meisje keek voorzichtig om de hoek. „Ha, ben je wakker?“ zei ze en liep vlug naar hem toe. „Hoe gaat het nu met je? En hoe heet je?“

Henk staaarde haar aan. „Ik heet Henk de Bruin, ik kom uit Amsterdam en ik moet naar Friesland. Waar ben ik hier?“

Froukje — want zij was het — lachte. „Je bent in Friesland Henk, in Leeuwarden nog wel . . . Is dat je broertje?“

„Ja, dat is Joke, hij was ziek van honger en kou en zo, maar nu slaapt hij lekker.“ Henk zei het dankbaar.

„Ja, moeder en vader hebben bij hem gewaakt deze nachten en nu moet hij alleen nog heel veel slapen en eten, dan wordt hij wel weer beter,“ zei Froukje, „net als jij.“

„O, ik ben al beter, ik kan best opstaan,“ zei Henk. Maar ze drukte hem terug in de kussens en beweerde: „Nee, nee, je mag er niet uit voor de dokter je onderzocht heeft, dat heeft hij vanmorgen nog gezegd toen

hij naar jullie kwam kijken. Ik zal eerst eten voor je gaan halen, blijf er zolang maar lekker onder."

Ze knikte Henk toe en ging naar beneden. Even later kwam ze terug met een blad vol allerlei heerlijke dingen: een groot bord havermoutpap, boterhammen met boter en rookvlees en een appel. Handig duwde ze Henk twee kussens in de rug en zette het blad voor

hem neer. „Zo, en nu maar eten! Dan word je gauw helemaal gezond,” zei ze moederlijk. „Niets aan je broertje geven als hij wakker wordt hoor, hij moet van de dokter ander eten hebben, denk er om,” en toen liep ze weg.

Henk at met smaak alles op. Geen kruimeltje bleef er over van dit heerlijke ontbijt. Hij zette het blad op de stoel, die naast het bed stond en ging naar Joke liggen kijken. Het was stil in huis, af en toe hoorde je beneden een deur, maar verder niets . . . Ineens klonken er voetstappen op de trap en kwam een lange, donkere man de kamer binnen. O, dat was de meneer die hem in de auto had geholpen, dat wist hij nog wel . . .

Dominee Vanderreidt ging eens rustig bij Henk zitten en nam de smalle jongensknuist in de zijne. „Zo knaap, vertel me nu eens hoe jullie in dat ellendige weer terecht waren gekomen?

Toen we jullie vonden waren jullie alle twee half dood, maar de Here heeft jullie bewaard. Heb je daar al voor gedankt?"

Henk knikte blij. „O, ja, daarstraks al meneer. U spreekt net als moeder."

„Ik ben dominee Vanderreidt."

„Dominee . . . bent u dominee??? O, dan kent u misschien de dominee van Stiens wel?"

„Ja zeker, ken ik die, wilde je daar heen?”

Henk knikte en zijn ogen vulden zich met tranen. „Moeder zei dat we naar hem toe moesten en toen, toen stierf ze . . .”

Dominee knikte. „Juist, wanneer was dat, mijn jongen, kun je je dat nog herinneren?”

„De dag nadat we uit Amsterdam waren weggegaan,” zei Henk moeilijk.

„Hoor eens Henk, je moet proberen me alles te vertellen, want we moeten toch weten wie jullie zijn en of je vader geen bericht moet hebben . . .”

„Vader is ook dood, al van Pasen vorig jaar, hij . . . werd weggehaald en toen, toen werd hij later dood geschoten. Deze winter werd het zó erg met de honger en Mies en Joke mochten ineens niet meer in het weeshuis komen eten en toen is Mies naar Friesland gestuurd en toen later, toen later, toen het nóg erger werd toen zei moeder: We gaan ook naar Friesland. Vaders vriend — de dominee van Stiens — zal ons wel helpen . . . en toen hebben we een kar gemaakt voor Joke, hij kan niet goed lopen door z'n ene voetje, weet u, en tot Hilversum ging het wel, maar daar is moeder . . .” snikkend vertelt hij verder . . . „doodgegaan en ze zei nog dat ik Joke naar Friesland moest brengen en dat heb ik gedaan, maar nu is hij zo ziek. Er was een man in een ruïne en die pakte me al het geld af en toen moesten we ook nog het laatste stuk lopen . . . en Joke zei ineens niets meer. Hij lag zo stil, ik dacht aldoor dat hij dood was . . .”

„Nu, dat had ook niet veel gescheeld, mijn jongen, maar nu zijn jullie veilig en als je sterk genoeg bent dan zullen we samen eens naar Stiens gaan.”

„Ik ben zo bang,” snikte Henk. „Joke is zo stil en zo wit, hij beweegt zich haast niet.”

„Je moet bidden Henk, of de Here hem beter wil maken, en,” vervolgde de dominee, „je moet ook

trachten zelf veel te slapen en te eten, want je bent erg zwak en je moet weer sterk worden om op je broertje te kunnen passen. Dat heeft moeder je toch opgedragen?"

Henk knikte. Toen gaf dominee hem een stevige hand en zei: „Ga maar weer slapen, mijn jongen. Straks komen mijn jongens eens bij je kijken hoor. Dat is misschien prettig voor je, hè?"

Hij knikte Henk nog eens toe en verliet de kamer. Henk sliep weer en telkens als hij even wakker werd stond er melk of brood naast zijn bed . . . Het leek wel of er kaboutertjes aan het werk waren, die alleen binnen kwamen als hij sliep. Laat in de middag werd hij echter wakker en zag juist hoe een blonde jongen een schemerlamp aanstak. „Hé . . . pssst . . .” riep hij zachtjes.

De jongen keerde zich om en liep naar het bed. „Ik ben Sjoerd,” zei hij, „en jij Henk hè? Jò, wat flink dat je helemaal van Amsterdam hierheen bent gelopen . . . en met zo'n vracht . . .”

Verlegen lachend zei Henk: „Niet helemaal hoor, we hebben ook een stuk kunnen meerijden . . . We zijn 16 februari weggegaan uit Amsterdam en nu is het . . .”

zijn ogen zochten de kamer rond naar een kalender.

„Nee, er is hier geen kalender,” zei Sjoerd, „maar je mag twee keer raden.”

En toen Henk hulpeloos de schouders ophaalde zei hij: „Morgen is het 1 maart.”

„Hoe lang ben ik dan al hier?" vroeg Henk verbaasd.

„Wel, eens kijken, vader bracht jullie maandag mee en het is nu woensdag. Nu ga ik naar beneden joch, slaap maar weer wat. Misschien mag je dan zondag wel opstaan.”

„Zondag? Bén je! Straks sta ik op,” riep Henk.

„Ssst . . . denk om je broertje, praat niet zo hard, hij

moet nog meer slapen dan jij," zei Sjoerd. Maar het was al te laat. Joke was wakker geschrokken en keek met grote ogen naar de vreemde jongen. Toen ontdekte hij Henk naast zich in bed en een blij lachje vloog over het kindergezichtje . . . „Henkie . . ." fluisterde hij, zuchtte en . . . sliep weer in. De dagen vlogen voorbij. Dokter was over Henk wel te spreken. Hij had hem lichte slaapoeders gegeven, zodat hij het grootste deel van de dag sliep. Af en toe als hij wakker was kwamen Sjoerd of Froukje een poosje zachtjes met hem praten, maar ze vroegen niets meer over vroeger.

„Het verdriet om zijn moeder is nog te vers, praat nergens over kinderen," had dominee gezegd. „Als hij gaat denken en piekeren wordt hij niet beter." Sjoerd had zijn eigen mooie aquarium naar boven gesjouwd en naast Henks bed gezet. Dat was gezellig om naar te kijken, vond hij. Froukje had ook wel graag haar kanarie boven gebracht, maar dat vond dokter niet goed, want het moest voor de kleine Joke heel stil blijven.

Zondags mocht Henk voor het eerst een poosje naar beneden; Sjoerd hielp hem de trap af. Henk was al moe voor hij goed en wel in de gezellige huiskamer voor het raam in de grote stoel werd gezet. Hij had eerst niet gewild, want dan was Joke alleen, maar Froukje had aangeboden boven te gaan lezen, dan kon ze op Joke letten als die soms wakker mocht worden. Heel dikwijls gebeurde dat echter niet. De kleine jongen moest op de etensuren gewekt worden, anders zou hij alleen maar geslapen hebben. Hij sprak niet, alleen een fluisterend: „Henkie . . ." was alles wat ze van hem hoorden. „Hij bevalt me nog niets," had dokter gezegd. „Als het kind niet gauw wat levendiger wordt, krijgen we hem er niet meer bovenop."

Mevrouw Vanderreidt had wel dag en nacht voor hem

willen zorgen. Ze deed wat ze kon, maar Joke bleef stil en lusteloos liggen, dronk gehoorzaam de krachtige bouillon en de warme melk die hem gebracht werd, at met kleine beetjes alle lekkere hapjes die hem werden gevoerd. Maar hij sprak niet en alleen als hij Henk zag kwam er een flauw lachje op zijn mager snuitje en fluisterde hij: „Henkie . . .” Henk was haast aldoor boven. Sinds hij op mocht zat hij stil bij het raam te lezen of te puzzelen. Hij kon Joke niet alleen laten, en soms als de kleine wakker was ging hij bij het bed zitten en hield het kleine handje vast en zei allerlei lieve woordjes, zoals moeder vroeger ook deed . . .

Stilletjes gingen de dagen voorbij. Iedereen in het grote huis had zijn werk, alleen Henk mocht nog niets doen. „Rusten en eten jongen,” had de dokter gezegd. „Luijer jij maar lekker hoor met de mooie boeken van Sjoerd en Bert, dan ben je het vlugst beter!” Dominee had van Henk gehoord dat Miesje in Drachten was en hij had — zonder dat Henk het wist — naar die familie geschreven of ze, als het kon, Miesje eens mee naar Leeuwarden konden geven voor een paar dagen, dan kon ze haar broertjes weer eens zien. Maar hij had nog geen antwoord gehad. Dat ging allemaal zo langzaam nu de treinen niet meer reden en er haast geen postvervoer mogelijk was.

„Morgen is het Palmzondag,” zei Sjoerd tegen Henk, toen ze op een middag samen in de huiskamer een spelletje deden. Froukje zat nu een poosje bij Joke.

„Wat zijn we nu al lang hier hè en Joke is nog altijd niet beter,” liet Henk er triest op volgen.

„Ach, nu komt het voorjaar en het lentezonnetje en wie weet hoe gauw hij dan opknapt. Met Pasen wordt de hele wereld nieuw, misschien worden we dan ook bevrijd . . . misschien is Joke dan weer beter en is je zusje weer bij jullie en . . .”

„Maar moeder zien we nooit weer terug en vader ook niet,” zei Henk bitter en keek het raam uit.

Ineens veranderde zijn gezicht . . . want daar . . . daar aan de overkant langs het water, daar waar zojuist een man uit die leuke boerenwagen gesprongen was, daar sprong nu een meisje uit en keek nieuwsgierig rond.

„Mies . . . het is Mies!” schreeuwde Henk en wilde naar de deur hollen, maar Sjoerd greep hem vast. „Ben je mal jong, je mag nog niet naar buiten, dat is nog veel te koud voor je.”

Henk worstelde om los te komen, zijn gezicht werd vuurrood en hij bleef maar schreeuwen: „Maar het is onze Mies, snap dat dan!”

De kamerdeur ging open en toen stonden ze ineens tegenover elkaar, Mies en Henk. Verrukt keek de jongen haar aan. „Mies, Miesje, wat ben je groot geworden en dik . . .”

„Waar is Joke en waar is moeder?”

Verschrikt keek Henk haar aan. Dat was waar ook, Mies wist nog helemaal niets van moeder. Wat moest hij haar nu zeggen? Hulpeloos keek hij de kamer rond,

ze waren alleen . . . Sjoerd was zachtjes weggegaan.

„Moeder,” zei hij moeilijk, „moeder wilde dat ik Joke naar Friesland zou brengen en dat heb ik gedaan, in een karretje.”

Miesje knikte. „Waar is hij nu?”

„Boven, hij is ziek geworden, weet je, hij heeft het zo koud gehad onderweg en hij had zo'n honger. Hij slaapt nu aldoor en hij eet, want hij moet weer beter worden. Als je heel zachtjes doet mag je misschien wel naar hem kijken, kom maar mee.”

Mies was helemaal niet verbaasd; Joke was immers altijd zwak geweest, en ook in Amsterdam dikwijls ziek. Het viel haar niet op dat Henk verder niets meer over moeder zei en ze liep vlug achter hem aan de trap op. In de kamer van Joke was de dokter juist klaar met zijn onderzoek; samen met mevrouw Vanderreidt kwam hij het donkere trapportaal oplopen en de kinderen hoorden hem nog juist zeggen: „Tja, een wonder, mevrouw, dat zou misschien nog helpen, maar . . . ik weet het niet!”

Hoofdschuddend liep hij naar de trap en stond plotseling voor Mies en Henk.

„Hé, wie hebben we daar? Bezoek?”

„Dit is mijn zusje Mies, mogen we bij Joke?” vroeg Henk dringend.

Verrast keek de dokter het kleine meisje aan.

„Wel,” mompelde hij, „dat zou misschien wel eens hét wonder kunnen zijn,” en achter de kinderen aan liep hij terug naar de logeerkamer. Henk opende de deur en . . .

„Joke . . . lieve Joke,” riep Mies blij en holde naar het broertje toe en sloeg beide armen om zijn halsje. Joke sloeg de ogen op en . . . zowaar, ze begonnen te schitteren van blijdschap. Hij probeerde zelfs rechtop te zitten in bed en lachte vrolijk:

„Mies . . . Miesje, ben je weer terug? Blijf je bij me?” Duidelijk klonken de woorden door de kamer en de dokter keek ontroerd toe.

„Nu komt mammie ook gauw,” hoorde hij het kind zeggen en snel liep hij verder de kamer in en sloeg een arm om Mies' en Henks schouders en verbaasd hoorde Henk hem zeggen: „Ja, kleine man, nu komt alles weer goed, straks komen Mies en Henk weer bij je, hoor!” Tevreden zakte Joke terug in de kussens en dokter nam de beide kinderen met zachte drang mee de kamer uit. Buiten op de gang keek hij hen ernstig aan. „Denk er om,” waarschuwde hij, „je mag met Joke alleen maar over prettige dingen praten, laat hem niet schrikken of huilen, hij is nog veel te zwak voor narigheid.” Hierbij gaf hij Henk een waarschuwend drukje op de schouder en ging weg.

Later nam mevrouw Vanderreidt Henk apart. „Jongen, je moet Mies nog niets vertellen over moeder,” zei ze. „Mies is nog zo jong, ze zou zich misschien niet goed kunnen houden en Joke mag beslist niets weten voor

hij wat sterker is . . . Zeg maar dat moeder in Hilversum is opgenomen."

Henk knikte. Ja, daar wás moeder opgenomen . . . maar ze was er doodgegaan . . . Mevrouw die heel goed begreep hoe moeilijk het voor Henk was, ging Sjoerd roepen en deze kwam al gauw bij de beide kinderen en wist ze gezellig bezig te houden. Ook Tineke was verrukt toen ze uit school komend hoorde dat Mies een poosje zou blijven logeren.

„Ons huis lijkt wel van elastiek," zei ze lachend, „er komen steeds meer mensen bij."

„Dat moet ook," zei dominee, „we moeten de verjaagden helpen."

Toen ineens kwam de lente en nog steeds was het oorlog. Nog steeds trokken hongerige mensen en kinderen in het westen van ons land langs de wegen, maar er was niet meer zo'n zwarte wanhoop in de harten, want, hoe iedereen het wist dat was een raadsel, de geallieerde troepen kwamen dichterbij. Met Pasen mochten Mies en Henk mee naar de kerk en tussen de kinderen van dominee Vanderreidt gezeten hoorden ze de woorden die ze al kenden maar nog nooit zo gevoeld hadden als nu:

. . . En ziet alles is nieuw geworden, want de Heer is waarlijk opgestaan . . .

Toen dominee bad, boog ook Henk het hoofd. Hij had het nog altijd moeilijk, die Henk, hij kon maar niet begrijpen waarom na vader nu ook moeder van hen was weggenomen. Maar toch, als hij bedacht hoe God nu Joke beter maakte . . . wel heel langzaam, maar toch beter maakte, dan was er dankbaarheid in zijn hart. Dominee had het hem gisteren nog gezegd: „Je moeder is bij de Here Jezus, jongen, ze heeft nu geen zorgen meer, en voor jullie drieën wordt toch ook gezorgd. Voor jullie komt er ook een tehuis straks in Stiens. Je moet dankbaar zijn, dat God je de kracht heeft gegeven om Joke veilig in Friesland te brengen zoals je moeder het je opdroeg, dankbaar omdat je Mies gezond en flink hebt teruggevonden . . . omdat Joke weer beter gaat worden. Dankbaar voor de vrede die nu gauw zal komen. Je moet

dapper je verdriet aanvaardden, Henk. Je vader is ook dapper geweest, hij heeft zich ook niet van God afgekeerd..."

Aan dit alles moest Henk denken en hij hoorde lang niet alles van de preek en ook niet van het dankgebed daarna, hij dacht aan moeder, steeds weer aan moeder, hoe zij wilde dat hij niet haatdragend zou zijn, geen wrok zou koesteren, maar dat hij zou lezen in de bijbel elke dag, zoals vader het voor hem altijd gedaan had.

Dan was er plots het einde van de dienst en liepen ze allen samen naar huis. Naar huis, waar Joke op schoot

van Froukje voor het eerst voor het raam zat en vrolijk naar hen wuifde.

's Avonds klopte Henk bedeesd aan de deur van dominees studeerkamer. „Zou ik vanavond ook mee naar de kerk mogen?” vroeg hij schuchter.

Nadenkend keek dominee naar zijn loleetje. „Zou het niet wat veel voor je worden mijn jongen?” vroeg hij. „Je bent nog niet zo heel sterk.”

Henk keek hem smekend aan: „Ziet u, vanmorgen toen eh, was het nog niet zo echt Pasen. Ik moest aldoor aan moeder denken, ik kon niet goed bidden want het leek me zo,” hij aarzelde even, „zo eh onrechtvaardig van God om moeder dood te laten gaan. We hebben toch ook al geen vader meer. Ik kan het niet goed zeggen, maar ziet u, ineens heb ik het allemaal beter begrepen. Vader en moeder zijn nu samen en Joke wordt beter en u bent allemaal zo goed voor ons enne . . . het is tóch waar dat met Pasen alles nieuw wordt. Ik wilde nu graag gaan om te danken.”

Zwijgend had dominee de jongen aangehoord, zwijgend en ontroerd. Toen stak hij zijn hand uit. „Goed mijn jongen, wij gaan straks samen hoor, maar je zult dan wel alleen naar huis moeten, kan dat?”

Henk knikte. Hij wist de weg nu wel, bovendien was het niet ver naar de kerk.

Die avond preekte dominee Vanderreidt anders dan anders. Hij preekte voor Henk; hij preekte ook uit de volheid van zijn hart over de vernieuwing van de wereld door de opstanding van onze Heer, vernieuwing in de natuur maar vooral ook vernieuwing in onze harten, die zo zwaar zijn door de bitterheid en wrok over al het onzegbare leed, geleden in deze oorlog.

De dienst liep ten einde en toen na de zegen Henk tussen de kerkgangers de kerk verliet, was zijn hart vol blijdschap en dankbaarheid over het wonder van Pasen. Langzaam liep hij over de stille gracht naar huis. Bij het tuinhek stond een donkere schaduw. Aarzelend werd een hand uitgestoken . . . Spijtig bedacht Henk dat hij geen geld bij zich had en deze vrouw niets kon geven. Ze kwam vast ook uit het westen. Zou hij vragen of mevrouw

iets te eten voor haar had? Wacht, hij zou zeggen dat ze even moest wachten. In ieder geval kon hij dan binnen iets uit zijn beursje halen, wat los geld zat er nog wel in. Hij stapte het tuintje binnen en drukte op de belknop. De voordeur ging open en een streep licht viel op de donkere schaduw buiten het hekje.

Met een doordringende gil stortte Henk zich op de vrouw. Binnen staarde Froukje verschrikt naar de donkere tuin en Sjoerd kwam haastig aanlopen. Maar Henk had zich alweer hersteld en trok de vrouw mee naar het huis. „Moeder . . . het is moeder,” schreeuwde hij wild.

Niemand begreep het maar allen kwamen toelopen en beijverden zich om de uitgeputte vrouw naar binnen te helpen en bij het vuur te brengen. Mies en Joke wisten nog van niets, die speelden boven en mevrouw stuurde Froukje haastig weg om te zorgen dat de beide kinderen van de opwindning niets zouden merken.

Toen Henks moeder een beetje bijgekomen was, en dominee thuisgekomen was, vertelde moeder hoe alles gegaan was.

„Ik was in het diaconessenhuis alleen maar bewusteloos geraakt en de zuster dacht dat ik dood was. Toen ze bemerkte dat ik nog leefde wilde ze meteen de kinderen gaan waarschuwen, maar Henk en Joke waren verdwenen.

Ze hebben mij dat eerst niet verteld, want ze waren bang dat ik de schok niet zou kunnen verdragen. Pas twee dagen later hoorde ik dat de jongens waren weggelopen en toen wilde ik alleen nog maar zo gauw mogelijk beter worden om ook naar Friesland te kunnen gaan, want ik begreep, dat Henk in ieder geval zou proberen om Joke naar Stiens te brengen en Miesje op te zoeken. Na een paar dagen kon ik opzitten en toen zei de dokter, dat ik een ander onderdak moest zoeken, omdat ze eigenlijk geen plaats meer voor me hadden. Ik ben toen meteen op weg gegaan hierheen, maar het ging heel langzaam omdat ik haast niet voort kon komen. Af en toe mocht ik met iemand meerijden en dan was ik weer wat uitgerust.

In Zwolle was het vreselijk, want de Duitsers lieten niemand meer over de brug gaan. Toen ben ik een eindje terug gelopen en een zandpad ingeslagen; daar kwam ik bij een hoeve waar de vrouw beloofde me 's avonds naar de overkant van de IJssel te helpen. 's Nachts bracht de boer mij met een roeibootje naar de overkant en wees mij hoe ik gaan moest om achter Zwolle weer de goede weg te vinden. Telkens weer ontmoette ik mensen, die mij voorthielpen en zo kwam ik vanmiddag in Leeuwarden aan. Maar al mijn geld was op en ik moest bedelen om wat eten te krijgen vóór ik de lange tocht naar Stiens

kon ondernemen. En toen ik weer mijn hand uitstak . . . was het mijn eigen jongen die ik terug vond . . .”

Ontroerd hadden allen geluisterd naar het verhaal van mevrouw de Bruin. Met stralende ogen keek Henk zijn moeder aan. „O en u weet niet hoe erg ziek Joke was toen we hier aankwamen en nu is hij zo heerlijk opgeknappt en Miesje is hier ook al meer dan een week.”

„Miesje?” riep mevrouw de Bruin verrast.

„Kom,” zei dominee. „Ik ga eens naar Joke kijken en zal proberen hem voorzichtig te vertellen dat u er bent. Hij kan nog niet veel hebben, die kleine, al is hij al veel opgeknappt sinds hij Miesje bij zich heeft.”

Maar dominee hoefde Joke niet voorzichtig voor te bereiden op het grote nieuws, want toen hij zei: „Joke, er is iets heel prettigs voor je, een grote blijdschap,” knikte de kleine jongen en zei: „Komt mammie dan? Ik dacht wel dat ze met Pasen zou komen, want dat heb ik de Here gevraagd.”

Hoe gelukkig moeder en haar drie kinderen waren nu ze weer bij elkaar waren kan niemand beschrijven. Ze bleven in de ruime Leeuwardense pastorie wonen, totdat Joke helemaal hersteld was. Dominee Heringa, vaders vriend kwam hen daar opzoeken en beloofde de kinderen dat zij een hele poos in Stiens mochten komen logeren zodra Joke buiten mocht.

Intussen vlogen de dagen voorbij. Moeder naaide en verstelde voor mevrouw Vanderreidt en zat hele dagen bij Joke's bed. Af en toe mocht hij er even uit, maar naar buiten kon hij nog steeds niet.

Toen kwam de dag, die niemand ooit meer vergeet . . . de dag waarop de ge-

allieerde soldaten Leeuwarden binnentrokken en uit alle huizen weer de Nederlandse vlag vrij mocht wapperen. En het was door een bevrijd land dat moeder en haar drie kinderen reden in de hoge sjees

met de mooie bruine paarden van dominee Heringa, die de weduwe van zijn beste vriend kwam halen.

De hele familie Vanderreidt wuifde de logees na en allen riepen: „Kom gauw terug, kom dikwijls terug . . .” en moeder, Miesje en de jongens zwaaiden dankbaar naar de mensen die hen in grote nood zo liefdevol hadden bijgestaan.

Achter in de sjees lagen — zorgvuldig opgestapeld — de weinige bezittingen die Henk in het karretje had meegesleept, ook de bijbel, die moeder er thuis had ingelegd. Henk had hem steeds in het karretje laten liggen, ook al wou hij er niet uit lezen. Nu was hij blij dat ze hun oude bijbel nog hadden. Nu dacht hij er gelukkig anders over. Als ze weer een eigen huis hadden, zou hij vaders plaats vervullen en er aan tafel uit voorlezen.

Het karretje zelf hadden ze achtergelaten. Sjoerd had gevraagd of hij en Bertje het mochten bewaren als een blijvende herinnering aan de beide broertjes.